

Geliş Tarihi / Received Date
23.06.2022

Kabul Tarihi / Accepted Date
04.02.2023

Misak-1 İktisadi ve Sonuçlarına İlişkin Ekonomik ve Mali Göstergelerin Analizi

Economic Pact and Analysis of Economic and Financial Indicators Related to Its Results

Yalçın ARSLANTÜRK¹

Öz

Misak-1 iktisadi esasları, Türkiye'nin kalkınmasında temel rol oynamıştır. Bu itibarla çalışmada öncelikle bu esasların belirlenmiş olduğu dönemdeki siyasi, ekonomik ve sosyal ortam, sonrasında ise kararların uygulanmasıyla görülen gelişmeler ele alınmıştır. Çalışmada temel değerlendirme konusu ise bu esasların ekonomik ve mali etkileri olmuştur. Söz konusu etkiler nicel veriler üzerinden tespit edilerek nitel değerlendirmeler yapılmıştır. Değerlendirmeler için 1923-1938 dönemi verileri dikkate alınmıştır. Zira söz konusu esasların uygulamaya konulması güçlü bir irade gerektirmekteydi ve bu da en güçlü bir şekilde temel olarak Atatürk'ün liderliğinde hayat bulmuştu. Bu dönemde; bütçe denkliliği sağlanmış, Türk Lirası değer kazanmış, milli bankaların kurulmasıyla tasarruflar artırılarak çiftçi ve tüccara kaynak sağlanmış, dış ticaret açığı fazlaya dönüşmüştür. Ayrıca ekonomik büyüme ortalama yüzde 8 gerçekleşmiş, kişi başı gelir neredeyse iki katına çıkmış, pek çok eğitim ve öğretim kurumu açılmış ve öğrenci sayılarında ciddi artışlar gerçekleşmiştir. Sonuç olarak ülkenin içinde bulunduğu olumsuz koşullara rağmen bu esasların uygulamasıyla hem genel ekonomik yapı hem kamu maliyesi hem de sosyal gelişmişlik düzeylerinde ciddi gelişmeler kaydedildiği tespit edilmiştir. Ayrıca söz konusu döneme ilişkin ekonomik ve mali verilerin, günümüz verileriyle karşılaştırılması da yapılarak bahse konu gelişmelerin önemi vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bütçe Denkliliği, Dış Ticaret Dengesi, Ekonomik Bağımsızlık, İzmir İktisat Kongresi, Para Politikası.

¹ Dr., Uzman, Tarım ve Orman Bakanlığı, Ankara/TÜRKİYE, E-mail: yalcintrabzon@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0895-0022

Abstract

The principles of the Economic Pact played a fundamental role in the development of Turkey. In this respect, in this study, first of all, the political, economic and social environment in the period when these principles were determined and then the developments seen with the implementation of the decisions were discussed. The main subject of evaluation in the study was the economic and financial effects of these principles. The said effects were determined through quantitative data and qualitative evaluations were made. In the evaluation, the data of the period 1923-1938 were taken into consideration because putting these principles into practice required a strong will, and this was most strongly brought to life under the leadership of Atatürk. In this period, budget balance was achieved, Turkish Lira gained value, with the establishment of national banks, savings were increased and resources were provided to farmers and traders, and the foreign trade deficit turned into a surplus. Also, economic growth was realized as 8 percent on average, per capita income almost doubled, many education and training institutions were opened and significant increases were realized in the number of students. As a result, despite the unfavorable conditions of the country, it has been determined that serious developments have been recorded in both general economic structure, public finances and social development levels with the application of these principles. In addition, the importance of the aforementioned developments was emphasized by comparing the economic and financial data of the said period with today's data.

Keywords: Budgetary Equilibrium, Balance of Foreign Trade, Economic Independence, İzmir Economics Congress, Monetary Policy.

Giriş

Kurtuluş Savaşıyla bağımsızlık mücadelesini kazanan Türkiye'nin çözmesi gereken en temel sorunlarının başında ekonomik düzen gelmekteydi. Zira zaten kayda değer bir sanayisi olmayan ülkede savaşların da etkisiyle üretim ve ticaretin oldukça düşmesi, halkın refah seviyesini aşırı derecede olumsuz etkilemişti. Nitekim pek çok ülke Birinci Dünya Savaşı'nın 1918 yılında bitmesiyle kalkınma hamlesine girişirken 1922 yılının sonlarına kadar mücadelesine devam etmesi nedeniyle Türkiye kalkınma hamlesinde bu ülkelere göre oldukça geç kalmıştı.

İzmir İktisat Kongresi de ülkenin içinde bulunduğu bu olumsuz ekonomik koşullarla bağlantılı olarak çeşitli iktisadi sorunların dile getirilmesi ve çözüm yollarının tartışılması amacıyla toplanmıştır. Kongrenin, olumsuz ekonomik koşulların yanı sıra Lozan Barış Görüşmelerinin ara verildiği dönemde düzenlenmesi, belirsizlik sürecinde ülkenin gelişmesi yönünde gösterilen gayretlerin bir ürünü olarak değerlendirilmesine olanak tanımaktadır.

Kongre'de; çiftçi, esnaf, tüccar ve işçi gruplarına ilişkin esaslarla birlikte bunlardan ayrı bir kısım olarak misak-ı iktisadi esasları da belirlenmiştir. Misak-ı iktisadi daha kapsayıcı çerçevesiyle aslında ülkede uygulanacak olan yeni sistemin nelere dayanması gerektiğine işaret etmektedir. Bu itibarla ayrı bir öneme sahip olan misak-ı iktisadi esasları, çalışmanın odak noktasında yer almaktadır. Zira çalışmanın temel amacı, döneme ilişkin çeşitli kısıtları da paylaşarak misak-ı iktisadi esaslarının uygulama döneminde tespit edilen ekonomik ve mali verileri özellikle günümüz verileriyle karşılaştırarak söz konusu esasların genel ekonomik hayata ilişkin etkisini ve başarı düzeyini değerlendirmektir.

Bu itibarla çalışmada, öncelikle misak-ı iktisadi esaslarını belirlemeye götüren koşullar ortaya konulmuştur. Sonrasında İzmir İktisat Kongresi'nin toplanişı ve misak-ı iktisadi esasları detaylı bir

şekilde ele alınmıştır. Bu esaslarla ilgileri dolayısıyla İzmir İktisat Kongresi'nin diğer hükümlerine de kısaca yer verilmiştir. Alınan kararlar sonrası yapılan uygulamalar, yaşanan gelişmeler ve söz konusu dönemdeki kısıtlar açıklanmaya çalışılmıştır. Son olarak misak-ı iktisadi esasları ve daha genel çerçevede İzmir İktisat Kongresi kararlarının sonuçları, etkilerini daha yoğunlukla Atatürk dönemi boyunca göstermeleri dolayısıyla bu dönem dikkate alınarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Değerlendirmelere temel dayanak olarak ise bu döneme ilişkin tespit edilen farklı ekonomik ve mali göstergeler dikkate alınmıştır. Bu göstergelerin günümüz verileriyle de karşılaştırması yapılarak söz konusu dönemde sergilenen performansın önemi ortaya konmaya çalışılmıştır.

İzmir İktisat Kongresi Öncesi Ülkenin Durumu

Misak-ı iktisadi esasları, 17 Şubat – 4 Mart 1923 tarihleri arasında düzenlenen İzmir İktisat Kongresi'nde alınmış olup söz konusu esasların hangi koşullarda alındığının anlaşılabilmesi için Kongre öncesinde ülkenin bulunduğu durumu kısaca özetlemek faydalı olacaktır.

1911-1923 döneminde sürekli bir savaş içinde olan Türk halkının bir yandan nüfusu azalmış diğer yandan ise halk moral ve ekonomik olarak oldukça zayıflamıştı. Bu dönemdeki işgallerin etkisiyle ülkedeki ticarete farklı yabancı devlet unsurları hâkimdi. En basit örneği, merkez bankası görevi üstlenen özel banka olan Osmanlı Bankası bir yabancı bankaydı. Bu itibarla siyasi bağımsızlık kadar ekonomik bağımsızlık da hayati bir önem arz etmekteydi.

17 Şubat – 4 Mart 1923 tarihlerinde düzenlenen İzmir İktisat Kongresi'nin bu toplanma tarihi, 4 Şubat 1923'te kesilip 23 Nisan 1923'te tekrar başlayan Lozan görüşmelerinin kesintiye uğradığı tarihe denk geliyordu. Zira Lozan görüşmelerinde müttefikler kapitülasyonların tamamen kaldırılmasını istememiş, anlaşma taslağına birtakım mali ve iktisadi hükümler koyarak bunların muhafazasını sağlamaya çalışmış, Türk tarafının bunları kabul etmemesiyle de anlaşma sağlanamamış ve görüşmeler 4 Şubat 1923'te kesilmiştir (Yazman, 1973: 52). İsmet Paşa söz konusu görüşmeler sonrası gazetecilere kesintinin sebebini açıkladığı beyanatlarında kullanmış olduğu “Her şeyi kabul ettim. Fakat iktisadi esareti reddettim” ifadeleriyle Türk tarafının mali ve iktisadi bağımsızlığa verdiği önemi vurgulamıştır (Gür, 2006: 136).

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın İzmir İktisat Kongresi'nin açılış konuşmasındaki “Milli egemenlik, ekonomik bağımsızlıkla tamamlanır.” cümlesi de ekonomik bağımsızlığa ne kadar önem verildiğinin bir başka göstergesidir (Yazman, 1973: 53).

Gazi Mustafa Kemal Paşa Kongre'de oldukça uzun bir açılış konuşması yapmıştır. Bu konuşmadan alınan şu kesit bile ülkenin içinde bulunduğu olumsuz koşulu özetlemektedir: “Osmanlı Devleti gerçekte ve fiili olarak bağımsızlıktan mahrum bir duruma getirilmişti. Gerçekten bir devlet ki kendi halkına koyduğu bir vergiyi yabancılara koyamaz; gümrük uygulamalarını, vergilerini memleketin ve milletin ihtiyaçlarına göre düzenlemekten yasaklıdır; bir devlet ki yabancılar üzerinde yargı hakkını uygulamaktan mahrumdur; o devlete bağımsız denilemez. Devletin ve milletin hayatına yapılan müdahaleler yalnız bu kadar değil, daha fazla idi. Doğrudan doğruya milletin hayatını devam ettirmesi için gerekli olanlardan, örneğin tren yapmak için, fabrika yapmak için devlet serbest değildi. Böyle bir şeye teşebbüs edilirse derhal müdahale olurdu. Hayatını sürdürmekten aciz olan bir devlet bağımsız

olabilir mi? Osmanlı ülkesi yabancıların sömürgesinden başka bir şey değildi. Osmanlı halkı, Türk milleti esir duruma getirilmişti. Bu sonuç, söylediğim gibi milletin kendi iradesine ve kendi hâkimiyetine sahip bulunamamasından, irade ve hâkimiyetinin şunun bunun elinde kullanıla gelmiş olmasından kaynaklanıyordu." (Ökçün, 1997: 207-208).

İzmir İktisat Kongresi Toplanış Süreci ve Amacı

Savaşların etkisiyle oldukça yıpranmış olan ekonomik yapının yeni düzenlemelerle canlanması gerekmektedir. Zira Gazi Mustafa Kemal Paşa, ekonomik kalkınma planı yapılması görüşünü ilk kez 1 Mart 1922 tarihinde TBMM'nin üçüncü toplanma yılının açılış konuşmasında şöyle belirtmiştir: "Bundan sonra ekonomi politikamızda tespit etmiş olduğumuz bu temel esaslara uygun olarak hazırlanacak bir plana göre Bakanlar Kurulumuzun uygulamaya geçmesini bekliyoruz." (Aysan, 2000: 41).

Bağımsızlığını yeni sağlayan bir ülkenin nasıl bir ekonomik yapıya sahip olacağı bu düzenlemelerde kendini gösterecekti. İşte tam bu noktada 17 Şubat 1923 tarihinde toplanan İzmir İktisat Kongresi bir dönüm noktası teşkil etmektedir.

İş adamlarının kurduğu Milli Türk Ticaret Birliği adlı özel kuruluşun bu husustaki teklif ve düşüncesinin hükümetçe benimsenmesiyle Kongre için davetler yapılmış; Kâzım Karabekir Paşa'nın başkanlık ettiği Kongre'yi Gazi Mustafa Kemal Paşa bizzat konuşma yaparak açmıştır (Aktan, 1972: 46). Bazı devlet dairelerinin, tüccar, çiftçi, sanayici, işçi gibi meslek gruplarının 1.135 temsilcisinin katıldığı Kongre, 1923 yılında 17 Şubat–4 Mart tarihleri arasında düzenlenmiştir (Yaşa, 1980: 77).

Kongre'nin temel amaçları şu şekilde sıralanabilir:

- Yeni kurulacak olan Türkiye Devleti'nin uygulayacağı ekonomi politikalarının ruhu ve buna ilişkin sistemin temel esaslarını belirlemek,
- Milli Mücadele yıllarında Hükümet ile sağlıklı bir ilişki kurmada zorlanan özellikle İstanbul ve İzmir'de bulunan sermaye sahipleri ile Hükümet temsilcileri arasındaki iletişime yardımcı olmak,
- Milli Mücadelede başrol oynayan askeri ve siyasal kadrolara toplumun bütünü tarafından sağlanan desteğin yalnızca kendi görev alanlarıyla sınırlı olmadığını, bu aktörlerin ekonomiye ilişkin alacakları kararlarda da geçerli olduğunu Lozan Görüşmelerindeki katılımcılara göstermek (Kongre dönemi, Lozan görüşmelerine ara verildiği döneme tekabül etmektedir) ve kapitülasyonların sürmesini talep edenlere tüm millet olarak karşı çıkabilmek,
- Batı Avrupa devletlerine, liberal sistemden komünist sisteme geçiş olmayacağı konusunda güvence sağlamak (Tokgöz, 2007: 44).

Bunların yanı sıra yabancı sermaye çevrelerine ekonomi politikasının geleceğiyle ilgili bilgi vermek de Kongre'nin diğer amaçları arasında sayılabilir (Kepenek, 1984: 38). Zira dönemin karar alıcıları,

savaşlarla tahrip olmuş bir ekonominin yeniden düzene girebilmesi için yeni bir bağımlılık ilişkisi oluşturulması koşuluyla yabancı sermaye ihtiyacının farkındadır (Ahmad, 2012: 116).

Kongre'nin ekonomik ve siyasi bağımsızlık göstergesi olduğu, açılış konuşmasından dahi anlaşılmaktadır. Atatürk'ün Kongre açılış konuşmasındaki şu ifadeleri dikkat çekicidir: “Ulusal egemenlik, ekonomik egemenlikle pekiştirilmelidir. Bu kadar büyük amaçlara, bu kadar kutsal ve ulu hedeflere, kâğıtlar üzerinde yazılı genel kurullarla istek ve hırslara dayanan buyruklarla varılmaz. Bunların bütün olarak gerçekleşmesini sağlamak için tek kuvvet, en kuvvetli temel: Ekonomik güçtür.” (Tokgöz, 2007: 45). Bu ifadelerden de Türkiye Cumhuriyeti'nin hukuken kurulmadığı ve siyasi bağımsızlığının dünya ölçeğinde henüz tanınmadığı bir dönemde ekonomi merkezli bir kongrenin toplanmasının önemi anlaşılmaktadır (Atagenc, 2017: 93).

Bunlarla birlikte İzmir İktisat Kongresi'nin toplanma yeri ve zamanına ilişkin TBMM genel kurulunda bazı milletvekillerince ciddi eleştiriler getirilmiştir. Bunlardan Trabzon milletvekili Ali Şükrü Bey; bu tür kongrelerin yalnızca iştişari mahiyette toplandığını, kararların temenniden ibaret olduğunu ve katılım sağlayan meslek erbabının yalnızca kendi mesleğinin gelişmesini amaçladığını belirterek ihtiyaç arz eden konuların bu kongreler yerine memleketin tamamını temsil eden ve icrai karar olması dolayısıyla TBMM'de kararlaştırılmasını ifade etmiştir (TBMM, 1923: 174). Ayrıca Ali Şükrü Bey aynı konuşmasında İktisat Bakanı tarafından çözülmesi gerekli daha elzem sorunlar varken yapılan Kongre'nin zamanlamasını da eleştirmiştir. Şöyle ki Ali Şükrü Bey, Anadolu'da buğdaylar çürürken İstanbul'un; Romanya, Bulgaristan ve Amerika'ya günlük 50 bin lira buğday, un parası verdiğini dolayısıyla İktisat Bakanı'nın nakliyatın temini gibi acil çözüm bekleyen hususlar yerine lüks işlerle uğraştığını belirtmiştir (TBMM, 1923: 175,176). Ali Şükrü Bey, kendi ormanlarımızdan kereste çıkaramadığımız için maden ocakları için direkleri dahi Romanya'dan getirmemizi, diğer acil çözüm bekleyen sorunlar arasında sayarak bunlara çözüm bulması gerekli İktisat Bakanı'nın Kongre işleriyle uğraşması hususuna ilişkin eleştirisini yinelemiştir (TBMM, 1923: 176).

Misak-ı İktisadi

Misak-ı İktisadi Tanımı ve Maddeleri

Misak-ı iktisadi, İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlardan bir grubu için yapılan bir tanımlamadır. Nitekim Kongre'de alınan kararlar “misakı iktisadi” ve “çiftçi, tüccar, sanayici ve işçi gruplarına müteallik esaslar” olarak 2 kısımda toplanmıştır (Yaşa, 1980: 77).

“Misak”ın kelime anlamının “sözleşme-anlaşma” olması dolayısıyla “İktisat Anlaşması” olarak dikkate alınabilecek bu kararlar ile ekonomik düzene ilişkin esasların belirlendiği düşünülebilir. Ancak aşağıda yer verilen misak-ı iktisadi esaslarına ilişkin maddelerden görüleceği üzere bu esaslarda sadece ekonomik düzene ilişkin değil, aynı zamanda bağımsızlık, milli hâkimiyet, ahlak ve kültüre ilişkin hükümler de bulunmaktadır.

Kongre'de alınmış ve 12 maddeden oluşan misak-ı iktisadi esasları şunlardır:

1. *Türkiye, milli hudutları dâhilinde lekesiz bir istiklâl ile dünyanın sulh ve terakki unsurlarından biridir,*

2. *Türkiye halkı milli hâkimiyetini, kanı ve canı pahasına elde ettiğinden hiçbir şeye feda etmez ve milli hâkimiyete müstenit olan Meclis ve Hükümetine daima zahirdir,*
3. *Türkiye halkı, tahribat yapmaz, imar eder; bütün mesaisi iktisaden memleketi yükseltmek gayesine matuftur,*
4. *Türkiye halkı, sarf ettiği eşyayı mümkün merteye kendi yetiştirir; çok çalışır, vakitte, servette ve ithalatta israftan kaçır; milli istihsali temin için icabında geceli gündüzlü çalışmak şiarıdır,*
5. *Türkiye halkı, servet itibarıyla bir altın hazinesi üzerinde oturduğuna vâkıftır; ormanlarını evladı gibi sever, bunun için ağaç bayramları yapar, yeniden orman yetiştirir; madenlerini kendi milli istihsali için işletir ve servetlerini herkesten fazla tanımaya çalışır,*
6. *Hırsızlık, yalancılık, riya ve tembellik en büyük düşmanımız, taassuptan uzak dindarane bir salâbet her şeyde esasımızdır; her zaman faydalı yenilikleri severek alırız; Türkiye halkı mukaddesatına, topraklarına, şahıslarına ve mallarına karşı yapılan düşmanca fesat ve propagandalarından nefret eder ve daima bunlarla mücadeleyi bir vazife bilir,*
7. *Türkler, irfan ve ma'rifet âşıkıdır; Türk her yerde hayatını kazanabilecek şekilde yetişir fakat her şeyden evvel memleketinin malıdır; maarife verdiği kudsiyet dolayısıyla (Mevlid-i Şerif) Kandil gününü, aynı zamanda bir kitap bayramı olarak tes'îd eder,*
8. *Birçok harpler ve zaruretlerden dolayı eksilen nüfusumuzun fazlalaşması ile beraber sıhhatlerimizin, hayatlarımızın korunması en birinci emelimizdir; Türk, mikroptan, pis havadan, salgından ve pislikten çekinir, bol ve saf hava, bol güneş ve temizliği sever; ecdat mirası olan binicilik, nişancılık, avcılık, denizcilik gibi bedeni terbiyenin yapılmasına çalışır; hayvanlarına da aynı dikkat ve himmeti göstermekle beraber cinslerini düzeltir ve miktarlarını çoğaltır,*
9. *Türk; dinine, toprağına, hayatına ve müessesatına düşman olmayan milletlere daima dosttur; ecnebi sermayesine aleyhtar değildir; ancak kendi yurdunda kendi lisanına ve kanununa uymayan müesseselerle münasebette bulunmaz; Türk, ilim ve sanat yeniliklerini nerede olursa olsun doğrudan doğruya alır ve her türlü münasebette fazla mutavassıt istemez,*
10. *Türk, açık alın ile serbestçe çalışmayı sever, işlerde inhisar istemez,*
11. *Türkler hangi sınıf ve meslekte olurlarsa olsunlar candan sevişirler; meslek, zümre itibarıyla ele vererek birlikler, memleketini ve birbirlerini tanımak, anlaşmak için seyahatler ve birleşmeler yaparlar,*
12. *Türk kadın ve hocası, çocukları İktisadi Misaka göre yetiştirir (Ökçün, 1997: 324-325).*

Kongre'de kararlaştırılan "çiftçi, tüccar, sanayici ve işçi gruplarına müteallik esaslar", ayrı bir kısım olsa da misak-ı iktisadi esaslarıyla bağlantılı olduğu için onlara da değinmek faydalı olacaktır. Söz konusu esasların çok fazla hüküm içermesi dolayısıyla çalışmamızın odak noktası olan misak-ı iktisadi esaslarından uzaklaşmamak adına aşağıda bunlara ilişkin daha önemli hususlar özetlenmeye çalışılmıştır. Bunlar;

- Milli sanayii geliştirmek amacına yönelik yasa hazırlanması,
- Gümrük Kanunu'nun değiştirilmek suretiyle sanayinin korunması,
- Yerli üreticiye ülke içindeki kara ve deniz taşımacılığında, daha düşük bir tarifeden nakliye olanağı sağlanması,
- Sanayi kesimine ucuz bir şekilde kuruluş ve işletme sermayesi temin edilerek kredi olanaklarının artırılması,
- Teknik eğitim seviyesinin yükseltilerek ihtiyaç duyulan teknik elemanların ivedilikle yetiştirilmesi,
- Madenlerin milli üretime yönelik işletilmesi,
- Yabancı sermaye sahiplerinin ülkenin hammadde, ticaret ve sanayisini kendi tekeline almadan hükümetle birlikte ortak bir şekilde yatırım yapması,
- Anonim şirketlerin kurulmalarının kolaylaştırılması,
- Milli bankaların kurulması,
- Demiryolu yapımı faaliyetlerinin program dâhilinde gerçekleştirilmesi,
- Vergilerin düzeltilmesi, aşar vergisinin yürürlükten kaldırılması,
- Amele yerine işçi ibaresinin kullanılması,
- Tarım dışında kalan sektörlerde çalışma süresinin günlük sekiz saat olması,
- Sendikaların kurulup faaliyete geçmesi öncesinde, asgari ücretlerin üçer aylık süreçlerde, işçi temsilcilerinin hazır bulunması koşuluyla belediye meclislerince tespit edilmesi,
- İşçilere ücretlerin düzenli bir şekilde ve ayrıca parasal olarak ödenmesi,
- Tarımsal sektörde eğitim faaliyetlerine önem verilmesi,
- Reji idare ve usulünün kaldırılması,
- Ormanların korunması ve arazinin yeniden orman haline getirilmesi,
- Hayvancılığın geliştirilmesi,
- Ziraat Bankası Kanunu'nun değiştirilmesi ve zirai kredilerin artırılması,
- Tarımda makineleşmenin teşvik edilmesi ve ülke koşullarına uygun nitelikteki makinelerin tedarik edilmesi,
- Güvenliğin temin edilmesi (Yazman, 1973: 46-47).

Misak-ı İktisadın Önemi

Misak-ı İktisadın önemi aslında, bu kararların 12'nci maddesinden dahi anlaşılmaktadır. Nitekim söz konusu maddede; Türk kadın ve hocalarının, çocukları misak-ı İktisada göre yetiştirmelerine ilişkin yönlendirmede bulunularak gelecek nesillere de bu ilkeleri benimsetmek gaye edinilmiştir. Dolayısıyla bu ilkelerin zamanlar arası değişmeksizin, Türk vatandaşlarının ortak bir ilkesi olması amaçlanmıştır. Yalnızca içinde bulunulan zamanın yetişkinlerine değil, ayrıca geleceğin yetişkinleri olan çocuklara bu ilkeleri benimseterek gelecekteki idareci, siyasetçi, çiftçi, öğretmen, tüccar vb. mesleklere sahip olacak olan kimselerin bu ilkeler doğrultusunda hareket etmeleri hedeflenmiştir.

Misak-ı İktisadi ile yeni bir ekonomi anlayışı benimsenmiştir. Ancak özellikle 1 ve 2'nci maddelerden de anlaşılacağı üzere misak-ı İktisadi esasları yeni ekonomik düzenin esaslarını içermesinin yanı sıra ayrıca bir bağımsızlık bildirgesi niteliğindedir. Dolayısıyla her alanda bağımsızlığı içeren bir ortak iradeyi yansıtmaktadır.

Misak-ı İktisadın kararlaştırıldığı İzmir İktisat Kongresi'nin önemine pek çok gazetede haberlerde de değinilmiştir. Hatta bunlar arasında İngilizce yayın yapan Orient News de bulunmaktadır. 17 Şubat 1923 tarihli Vakıf Gazetesi'nin aktardığı söz konusu gazetede makalede; Kongre'nin kıymetinin Kongre'ye iştirak edecek olanların tamamen Türklerden oluşmasından kaynaklandığı, böylece Türkiye'nin gelecekte kendi ekonomik yapısını ve kendi sermayesini oluşturmaya çalıştığı vurgulanarak bu mücadeleye milleti hazırlamak bakımında Kongre'nin öneminin büyük olduğu belirtilmiştir (Ökçün, 1997: 51).

Atatürk'ün Kongre'nin açılış konuşmasındaki ifadeleri de bu hususu teyit etmektedir. Zira Atatürk söz konusu konuşmada; Osmanlı dönemini yalnızca yıkılış dönemiyle eleştirmekle kalmayıp yükselme dönemindeki fetih politikalarını da toplumun asli unsurunun yani Türkler'in helak olmasına yol açması ve "millet sistemi" diye bilinen gayrimüslimlere verilen haklar gerekçesiyle eleştirmiştir (Kayıran & Saygın, 2019: 56).

Misak-ı İktisadi esasları incelendiğinde söz konusu esaslarla; genel çerçevede kapsayıcı bir kalkınma stratejisi ve ülke refahının artırılmasına yönelik temel politikaların belirlendiği anlaşılmaktadır. Kararlaştırılan esaslardan; yerli üretime, tasarrufa, sektörel önceliklere ve ekonomideki rekabete önem verildiği anlaşılmaktadır. Kongre'de belirlenen 12 maddelik misak-ı İktisadi esasları aşağıda sadeleştirilip özetlenmiştir. Böylece bu esasların sosyal ve ekonomik kalkınma için nasıl önemli öneriler içerdiği daha kolay anlaşılabilir. Özetle söz konusu esaslara göre:

- Tüm gayretler ekonomik kalkınma amacına hizmet edecektir,
- Yerli üretimin geliştirilmesi amaçlanacaktır,
- Ormanlık ve madencilik geliştirilecektir,
- Savaşlar nedeniyle azalan ve genel sağlık durumu kötüleşen nüfusun sorunları, ekonomik gelişmeye katkı sağlayacak bir şekilde çözülecektir,
- Hayvancılığın geliştirilmesi amaçlanacaktır,

- Lüks ithalattan kaçınılacaktır,
- Ekonomik gelişmeye katkı sunması şartıyla yabancı sermayeye karşı çıkılmayacaktır,
- Çalışma özgürlüğü esası benimsenecek ancak tekelciliğe müsaade edilmeyecektir (Yaşa, 1980: 77).

Misak-1 İktisadi Sonrası Gelişmeler

Misak-1 iktisadın ve daha detayda İzmir Kongresi'nde alınan kararların uygulamaya geçirilmesine ilişkin gelişmeleri açıklamadan önce Kongre'nin ardından 23 Nisan 1923 tarihinde anlaşmaya varılan ve 23 Ağustos 1923'te TBMM tarafından kabul edilip yürürlüğe giren Lozan Anlaşması'nın hükümlerine değinmek, misak-1 iktisadın uygulanış koşullarına ışık tutması açısından faydalı olacaktır.

Lozan Anlaşması'nın getirdiği ekonomik hükümler şu şekilde özetlenebilir:

- Her türlü kapitülasyonlar ve yabancı posta-telgraf imtiyazları kaldırılmış,
- Türkiye kara sularında gemi işletme hakkı (kabotaj) Türklere bırakılmış,
- Osmanlı İmparatorluğu'nun 129 milyon altın lira olarak hesaplanan borçlarının Türkiye ve İmparatorluktan ayrılan diğer ülkeler arasında paylaşılmasına karar verilmiş,
- 1916 tarihli Osmanlı Gümrük Tarifelerini 1929 yılına kadar 5 yıl süreyle Türkiye'nin aynen korumasına hükmedilmiştir (Yazman, 1973: 53).

İzmir İktisat Kongresi'nde oldukça genel bir çerçevede ele alınıp karar verilen hususlarla çıkar grupları arasında yakınlaşma sağlanması ve hükümete öneriler getirme amaçlanmış olup hükümet söz konusu önerilerin bir kısmını aynı şekilde bir bölümünü ise kısmi olarak hayata geçirmiştir (Tokgöz, 2007: 46). Zira tavsiye kararlarının gerçekleştirilmesini zorlaştıran ekonomik zorluklar bulunmaktaydı. Geçiş dönemi olarak nitelendirilen 1923-1930 dönemindeki söz konusu zorluklar özetle şu şekilde belirtilebilir:

- Cumhuriyetin ilk yıllarında yitirilen topraklar ve zayıflayan ekonomik kaynaklar sebebiyle kamu gelirleri büyük ölçüde düşmüştü, bu kaynak sınırlılığının yanı sıra kamu gelirleri içindeki payı yüzde 25'i bulan Aşar Vergisi 17 Şubat 1925 tarihinde kaldırılmış ve Reji İdaresi'nin imtiyaz sözleşmesi de feshedilmişti,
- Lozan Anlaşması'na bağlı "Ticaret Sözleşmesi" uyarınca 1929 yılına kadar Türkiye'nin gümrük tarifelerini değiştirme olanağı yoktu,
- Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan dış borçları ödeme yükümlülüğü bulunmaktaydı,
- Yabancıların elinde bulunan şirketlerin millileştirilmesi için ödemelerin yapılması gerekiyordu,
- Merkez Bankasının bulunmaması dolayısıyla devlet ekonomiyile ilgili yurtdışıyla yapılan işlemleri ve kambiyo işlemlerini denetlemekten yoksundu (Merkez bankası görevi, yabancı sermayedarların sahip olduğu Osmanlı Bankası'nca yürütülüyordu) (Tokgöz, 2007: 51).

Misak-ı İktisadi Sonrası Hayata Geçirilen Uygulamalar ve Kısıtlar

Yukarıda belirtildiği üzere kamu maliyesinin ve ülke ekonomisinin içinde bulunduğu zor duruma rağmen Kongre'de alınan tavsiye kararlarının hayata geçirilmesi için tüm şartlar zorlanmıştır. Tespit edilen mili iktisat politikasının uygulanmasında tarım, sanayi, madencilik, bankacılık ve ulaştırma alanlarına öncelik verilmiş ve küçümsenemeyecek şu ilerlemeler kaydedilmiştir:

- Tarımsal üretimi ve dolayısıyla kırsal halkı baskı altında tutan aşar vergisi 1925 yılında kaldırılmış,
- Tarım sektörünün tek kredi kaynağı olan ve bir devlet dairesi şeklinde Tarım Bakanlığı'na bağlı bulunan Ziraat Bankası yeniden yapılandırılarak anonim şirket statüsüne kavuşturulmuş ve sermayesi artırılmış,
- Tarım alanında araştırma ve öğretim kurumları oluşturulmuş, çiftçilerin teknik bilgi ve malzeme ihtiyaçları sağlanmaya çalışılmış,
- Traktör ve diğer bazı tarım makinalarının ithalatı ve çiftçilerce satın alınması kolaylaştırılmış,
- Akaryakıt ithalinden alınan vergilerin, traktör kullananlara tazminat olarak geri ödenmesi yöntemiyle tarım sektöründe makineleşme teşvik edilmiş,
- Özellikle ticari faaliyetlere yönelik kredi ihtiyacını temin etmek için özel sermayedarlarca 1924 yılında İş Bankası kurulmuş,
- Sanayi ve madencilik sektörlerine kredi sağlamak, özel teşebbüslere devredilinceye kadar devlete ait sınai kuruluşları yönetmek amacıyla 1925 yılında Sanayi ve Maden Bankası kurulmuş,
- 1925 yılında Şeker Farikaları Kurulması Hakkında Kanun çıkarılmış,
- Sanayi alanında yatırımlara teşvik sağlayan Sanayi Teşvik Kanunu 1927 yılında çıkarılmış,
- 1929 yılından itibaren yeniden kurulacak sınai tesislere gümrük himayesi sağlanmış (Lozan Anlaşması hükmü gereği gümrük tarifelerine ilişkin yetkide bağımsızlık ancak 1929'da elde edilebilmişti),
- Üç yabancı şirkete ait demiryolu hatları ile Haydarpaşa Limanı devletçe satın alınmış,
- Bazı karayolları ve köprüler yapılmıştır (Aktan, 1972: 47).

Bu somut gelişmelerin yanı sıra söz konusu dönemde, İzmir İktisat Kongresi'nin istişari ve yönlendirici mahiyetiyle tutarlı bir şekilde, istişareye dayalı bir yönetim biçimi de hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Zira 1927 yılında ülkenin içerisinde bulunduğu sorunlara çözümler araştırması ve hükümete raporlar sunması amacıyla Başbakanlığa bağlı danışma kurulu olarak 1170 sayılı Kanunla kurulan Âli İktisat Meclisi faaliyete geçirilmiştir (Akın & Bayraktar, 2011: 116). Yürürlükten kaldırıldığı 1935 yılına kadar Âli İktisat Meclisi, 1929 yılında İktisat Vekili Şakir Kesebir'in başkanlığında hazırlanan İktisat Programı

ile Türkiye'deki ilk iktisat programı örneğinin oluşturulmasında ve daha sonraki dönemlerde hazırladığı raporlarla Devlet Sanayi Ofisi ve Sümerbank gibi KİT'lerin kurulmasında önemli bir rol oynamıştır (Yaktı & Ünlü Soylu, 2011: 680, 692).

1923-1930 döneminde iktisat, yeni bir görüş ve anlayışla ele alınmıştır. Bu döneme ilişkin olarak; 1923 yılında Cumhuriyet hükümetinin iş başına geçince Kongre'nin kabul ettiği liberal iktisadi rejimin kuramsal bilgilerinden esinlenerek özel teşebbüsü himaye etmek gayretinde bulunduğu ancak uygulamada devletçilik zihniyetiyle de hareket ettiği ve özellikle tekellilik eğiliminde olduğuna ilişkin değerlendirmelerin de yapıldığı anlaşılmaktadır (Cillov, 1972: 134).

Bu dönemde yeni bir siyasi rejimin yerleştirilmesi ve devletin kurulması, reformların yapılması, milli savunma, eğitim ve sağlık gibi temel kamu hizmetlerinin görülmesi için yapılan büyük harcamalar; devletin sınırlı kaynakları içerisinde iktisadi amaçlarla harcayabileceği kaynakların oranını büyük ölçüde azaltmıştı (Aktan, 1972: 48).

Bütün bu güçlükler rağmen özel teşebbüse bu dönemde oldukça geniş yardım ve teşvikler sağlanmış ve yukarıda da sayılan iktisadi açıdan önemli pek çok iş yapılabilmiştir.

1927 yılında çıkarılan 1055 sayılı Teşviki Sanayi Kanunu ayrı bir öneme sahiptir. Zira Osmanlı İmparatorluğu zamanında 1913 yılında çıkarılan padişah fermanıyla uygulamaya konulan Teşvik-i Sanayi Kanunu Muvakkati, 1924 yılında günün ihtiyaçlarını karşılaması için değiştirilerek uygulama devam edilmiş olsa da istenilen fayda sağlanamamıştır (Yazman, 1973: 59). 1 Haziran 1942 tarihine kadar 15 yıl süreyle yürürlükte kalması kararlaştırılan Teşviki Sanayi Kanunu'nda geniş özendirici hükümler bulunmakta olup bu teşvikler kısaca şöyle özetlenebilir:

- Fabrika binası ve ek yapıların inşası ve ulaştırma yollarının yapımı için devlete ait topraklardan en çok 10 hektara kadar arazi, teşebbüs sahiplerine parasız bağışlanabilecek,
- Eşhasa ait arazi lüzumu halinde sahipleri tarafından istekleriyle satılmadığı takdirde istimplâka tabi tutulacak,
- Kurulacak fabrika ve müştemilatı, bina ve arazi kazancı vergileri ile hususi idareler ve belediyelerce alınan vergi ve resimlerden muaf olacak,
- Fabrika binaları için gerekli inşaat malzemesi her nevi makine, alet ve yedek parçalar, ambalaj malzemesi gümrüksüz ithal edilecek,
- Fabrikaların kuruluş ve genişletme çalışmaları için gerekli malzeme ve tesisat, demiryolu ve vapurlarla cari tarifeden yüzde 30 tenzilatlı olarak taşınacak, bu indirimden istifade edemeyenlere aynı miktarda prim ödenecek,
- Sanayi müesseselerine Bakanlar Kurulu kararı ile istihsal ettikleri bir yıllık kıymetinin yüzde 10'una kadar prim verilecek,
- Devlet ve devlete bağlı kurumlar, yabancı menşeli benzerlerinden yüzde 10 pahalı olsa dahi tercihen yerli malları kullanacaklar,

- Memlekette mevcut olmayan bir sanat şubesini ilk defa kuran veya bir bölgenin mamul ihtiyacını sürekli olarak karşılamayı taahhüt edenlere Bakanlar Kurulu kararı ile 25 yıla kadar imtiyaz verilebilecektir (Yazman, 1973: 60-62).

Yukarıda belirtilen politika uygulamalarına karşın ekonomik çevrelerde tahdidi bir gelişme sağlanabilmiş; şeker ve çimento sanayide tesis kurulumları başlanmış, bir nebze tarımda teknik ilerleme gerçekleştirilebilmiş, bankacılık, ticaret, ulaştırma faaliyetlerinde hafif de olsa canlanma görülmeye başlanmıştır (Aktan, 1972: 48).

Söz konusu dönemde özel teşebbüsü teşvik edici bu kalkınma çabalarının daha yüksek bir başarıya ulaşmasını sınırlayan nedenler ise şu şekilde belirtilebilir:

- Ülkede sermaye birikimi yok denecek kadar azdı ve yeniden sermayenin birikmesi çok yavaş gerçekleşiyordu; gerçekten milli gelir seviyesi yurttaşların tasarruf yapmalarına imkân vermeyecek seviyede düşüktü ayrıca ülkenin politik, sosyal ve ekonomik koşulları sermaye birikimini teşvik edecek özellikte değildi, devletin vergiler aracılığıyla halka zorunlu tasarruf yaptırma imkânı da aynı gerekçelerle sınırlıydı,
- Ülkede teşebbüs kabiliyeti ve iş tecrübesi çok kıt; geleneksel olarak Türklerin iktisadi faaliyetlere rağbet göstermemesinin yanı sıra çeşitli harpler ve Yunanistan'la yapılan nüfus mübadelesiyle tüccar, sanayici ve zanaatkâr durumda olan azınlıklar da Türkiye dışına gönderilmişti,
- Teknik bilgi seviyesi bütün ülkede düşüktü; yetişkin işçi ve teknisyenlerin sayısı çok azdı ve bu durum sanayileşmenin önünde en büyük zorluklardandı,
- Teşkilatlı pazarların ve pazarlama sisteminin bulunmayışı üretimi sınırlıyordu,
- Bu olumsuzluklara ilave olarak 1929 Dünya Ekonomik Buhranı da Türkiye iktisadi üzerinde olumsuz etkilerini hissettirmişti; Ekonomik Buhran sonucunda sınırlı olan yatırımlar büsbütün azalmış, tarım ürünleri ve hammadde satıp sanayi mamulleri almaya dayanan dış ticaret iyice durgunlaşmış ve dış ticaret hacmi üçte bir oranında azalmıştı (Aktan, 1972: 48-49).

1929 Dünya Ekonomik Buhranı pek çok ülkeyi olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti'ni de derinden etkilemiştir. Buhran, tarım fiyatlarını aşırı derecede düşürmüş ve geleneksel tarım ürünleri ihracatçısı olması nedeniyle Türkiye'de ihracat gelirleri ciddi ölçüde azalmıştır (Tokgöz, 2007: 60). Bunun neticesinde bir yandan dış ticaret açığı çok yüksek seviyelere ulaşmış diğer yandan ise tarım ürünlerinin yurt içi fiyatları çok düşmüştür. Bu da hem çiftçilerin refah seviyelerini hem de halkın ciddi bir kesiminin çiftçilikle uğraşıyor olması dolayısıyla devletin vergi gelirlerini fazlasıyla azaltmıştır.

Alınan tasarruf önlemlerine rağmen bu gelişmeler karşısında düşük kalan devlet gelirlerini artırmak ve temel kamu hizmetlerinde kesintiye sebebiyet vermemek amacıyla 30 Kasım 1930 tarihinde "İktisadi Buhran Vergisi Kanunu" çıkarılmıştır (Tokgöz, 2007: 62).

1929-1934 döneminde gerek dünya buhranının etkisiyle gerekse o dönemde özel teşebbüs, özel tasarruf ve yatırımların henüz yeterli seviyede olmaması dolayısıyla özel teşebbüse ağırlık veren kalkınma stratejisi istenilen hızda bir ekonomik büyük sağlayamamıştır (Hiç, 1980: 5).

Bunun üzerine dünyanın genelinde olduğu gibi Türkiye’de de piyasa ekonomisine ve özel girişimciliğe güven sarsılmış; daha önce hâkim olan “özel teşebbüsün yapamadığını devlet yapsın” görüşünün yerini “ülke için yararlı ve gerekli olanı devlet yapsın” görüşü almıştır. Dolayısıyla 1930’larda gerçekleştirilen uygulamalarda artık bu yeni görüşün desteklediği politikalar etkili olmuştur. Ancak söz konusu politikalar misak-ı iktisadi hükümleriyle bir tezat oluşturmamaktadır. Zira söz konusu hükümler bu her iki görüş arasında bir ayırmda bulunan bir mahiyette değildir; her ikisini de kapsar niteliktedir.

Nitekim İktisat Bakanı Mahmut Esat Bozkurt, İzmir İktisat Kongresi’ndeki konuşmasında “iktisadi sistem” anlayışını şu şekilde açıklamıştır: “Biz ekonomi tarihi içindeki ekollerden hiç birine benzemeyiz. Ne bırakınız geçsinler, bırakınız yapsınlar ekolünden ne de sosyalist, komünist, etatist veya himaye ekollerindeniz. Bizim de yeni Türkiye’nin, yeni ekonomi anlayışına göre yeni bir ekonomi ekolumuz vardır. Buna ben, Yeni Türkiye Ekonomi Okulu, diyorum... Yukarıda belirttiğimiz ekollerden hiç birine bağlı olmamakla beraber memleketimizin ihtiyacına göre bunlardan faydalanmaktan da geri kalmayacağız. Yeni Türkiye, karma bir ekonomi sistemi izlemelidir.” (Tokgöz, 2007: 65-66). Aynı konuşmasında Bozkurt; ekonominin gelişebilmesi için kredi müesseselerinin kurulması, üretimi artırma, ülkenin kendi kendisine yetme, ithalat ve ihracat arasında denge kurma, iktisadi kalkınmaya topyekûn katılma gibi amaçları gerçekleştirme hedefinde olduklarını da belirtmiştir (Afetinan, 1989: 78). İktisat Kongresi sonrası hayata geçirilen uygulamalar, söz konusu amaçların ciddi bir ölçüde gerçekleştirildiğini göstermektedir. Nitekim Ziraat Bankası’nın yeniden yapılandırılması, İş Bankası, Sanayi ve Maden Bankası ile Merkez Bankası’nın kurulmasıyla kredi olanakları artırılmıştır. 1924 yılında yaklaşık 100 milyon TL değere sahip toplam banka kredi tutarının henüz Merkez Bankası kurulmadan önceki tarih olan 1929 yılında dahi 400 milyon TL’ye ulaşması söz konu gelişmeyi göstermektedir (Serin, 1987: 259,260). Özel sektör çeşitli konularda fabrika kurmaya teşvik edilmiş olup özel sermayenin yetersiz kaldığı alanlarda devlet işletmeleri kurularak üretim artışı ve iktisadi kalkınma süreci başlatılmış ve ilerleyen bölümlerde aktarılan verilerle teyit edileceği üzere gümrük politikaları neticesinde ihracat fazlaları verilmeye başlanmış ve ekonomik büyüme oranı ciddi bir seviyeye ulaşmıştır.

1930 yılına gelindiğinde Başbakan İsmet İnönü, Kayseri-Sivas Demiryolu’nun işletme açılışında yapmış olduğu konuşmada, başlatmış oldukları yeni iktisadi sistemi “*Mutedil Devletçilik*” şeklinde nitelemiştir (Güven Toker, 2019: 656). Atatürk de 1931 yılında İzmir’de Cumhuriyet Halk Fırkası Kongresi’nde yapmış olduğu konuşmada, “Halkımız tab'an devletçidir ki her türlü ihtiyacı devletten talep etmek için kendisinde bir hak görüyor. Bu itibarla milletimiz tabayii ile Fırkamızın programında tamamıyla bir mutabakat vardır. Bu istikametten yürüyeceğiz ve muvaffak olacağımızda şüphe yoktur.” ifadelerini kullanarak devletçilik ilkesine vurgu yapmıştır (Atatürk Araştırma Merkezi, 2006: 391). 1934-1938 döneminde uygulanan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı tüm bu açıklamaların somut göstergesidir. Ülke üretimine ilişkin politikaların yanı sıra dış ticaret politikalarında da devletçiliğin yansımaları görülmüştür. Özellikle gümrük uygulamalarında; yasaklama ve kontenjan uygulamalarıyla ithalat

kısılmış, ithalat ve ihracat ikili anlaşmalarla yürütölmüş, böylece korumacı dış ticaret yaklaşımıyla TL'nin dış değeri korunmuş, dış borçlanmaya ihtiyaç duyulmamış, dış dengenin sağlanması neticesinde de para-kredi ve maliye politikalarının uygulanması kolaylaşmıştır (Tokgöz, 2007: 75-76).

1933-1938 döneminde ekonomi politikasına yönelik 3 önemli yenilik getirildiğı belirtilebilir:

- Ekonomi politikasında liberalizm terkedilerek devletçilik bir ilke olarak kabul edilmiş,
- Ülkenin iktisadi kalkınmasında sanayileşmeye açık bir şekilde önem verilmiş,
- Sanayileşme planlı bir şekilde yürütölmüştür (Aktan, 1972: 49).

Bu dönemde şartlar gereğı uygulanmış olan devletçilik rejiminde, özel teşebbüsün teşviki ilkesi muhafaza edilmiş, özel teşebbüsün el atmadığı sektörlerin devlet öncüsüyle geliştirilmesi esası kabul edilmiştir. İktisadi Devlet Teşekkülleri liderliğinde madencilik (demir, çelik, kömür, bakır, krom), dokuma, kağıt, cam sanayi ve demiryolları geliştirilmiş; uzun vadeli alt yapı olarak eğitime büyük önem verilmiştir (Hiç, 1980: 5).

Tarım sektöründe yaşanmakta olan zorluklara makineleşmenin başlaması da eklenince devlet bu alana müdahale etmiş, 1932'de tahıl fiyatlarına ilişkin destekleme uygulamasına başlanmış olup sonradan bu politikayı sürekli olarak yürütmek üzere 1938 yılında TMO kurulmuştur (Aktan, 1972: 51). Ayrıca dış ticaret tıkanıklıklarını gidermek, TL'nin iç ve dış itibarını korumak amacıyla para ve banka alanlarında da devlet müdahalesi görölmüştür (Aktan, 1972: 51).

Birinci Sanayi Planı'nın uygulama süreci devam ederken İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın hazırlıklarını gerçekleştirmek için 20-24 Ocak 1936 tarihlerinde İktisat Vekili Celal Bayar'ın başkanlığında Sanayi Kongresi toplanmıştır. Kongre'de benimsenen Plan Taslağı Başbakanlığa sunulurken Celal Bayar'ın kapak yazısındaki şu ifadeleri, iktisadi ve siyasi bağımsızlığı korumak için sanayileşmeye verilen önemi göstermiştir: "Türkiye için endüstrileşme, kudretli tabirinizle bir varlık savaşıdır, bir milli müdafaa mücadelesidir ve hiçbir fedakârlık ve sıkıntı, bir milli mücadelenin neticesiyle mukayese edilemez." (Tokgöz, 2007: 82).

İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı, Birinci Plan'dan daha geniş bir perspektif içermekteydi. İkinci Plan'da; konut, madencilik, yakıt, toprak, kimya, gıda ve gemi yapımı gibi sınıai yatırımlar yanında elektrik santrallerine ilişkin yatırımlar da öngörölmüştür. Taslağın son hâli 16 Eylül 1938 tarihinde değişiklikler ve düzeltmeler yapılarak 4 yıllık olarak yeniden düzenlenmiş olmakla birlikte II. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkışından 3 ay önce ülkenin savaşa girmesi ihtimali dikkate alınarak bu Plan'dan vazgeçilerek 5 Nisan 1939 tarihinde İktisadi Savunma Planı hazırlanarak yürürlüğe konmuştur (Tokgöz, 2007: 82-83).

Tüm bunların yanı sıra misak-ı iktisadi sonrası eğitim alanında da ciddi gelişmeler görölmüştür. Bunları şu şekilde özetlemek mümkündür:

- 1924 yılında Zonguldak Yüksek Maden Mühendisi Mektebi kurulmuş,
- 1925 yılında Ankara Hukuk Mektebi (1927'de Ankara Hukuk Fakültesi adını almış) açılmış,

- İstanbul'da kapatılan Ziraat Mektebi Âlisi yerine 1930 yılında Ankara'da Yüksek Ziraat Mektebi açılmış,
- 1933 yılında İstanbul Üniversitesi ve Ankara'da Yüksek Ziraat Enstitüsü kurulmuş,
- 1934 yılından 1938 yılına; mesleki ve teknik öğrenimdeki öğrenci sayısı 4 binden 16.750'ye, orta öğretimdeki öğrenci sayısı ise 50 binden 104 bine yükselmiştir (Tokgöz, 2007: 83-84).

Misak-ı İktisadi Sonrası Bazı Temel Ekonomik ve Mali Göstergeler

Misak-ı iktisadi esasları, İzmir İktisat Kongresi'nde alınan diğer kararlarla birlikte özellikle ekonomi yönetiminde temel alınması tavsiye edilen ilkelerden oluşmaktadır. Söz konusu esasların, güçlü bir iradenin mevcudiyeti nedeniyle Atatürk döneminde daha etkin uygulanmış ve sonuç vermiş olması öngörülmektedir. Dolayısıyla misak-ı iktisadi sonrası göstergeler için 1938 yılına kadar olan dönemin dikkate alınması uygun olacaktır.

Bazı veriler incelendiğinde, bu dönemde ciddi bir refah seviyesi artışı olduğu anlaşılmaktadır. Zira 1923 yılında 45 dolar olan kişi başına gelir, 1938 yılında 88 dolara ulaşmış; 1924-1938 döneminde ekonomi yıllık olarak ortalama yüzde 8 büyümüştür (Tokgöz, 2007: 83).

Bu dönemde, özel sektör fabrika ve diğer üretim tesisleri kurmak için özellikle kredi ya da diğer teşvik yöntemleriyle teşvik edilirken özel sermayenin yetersizliği nedeniyle pek çok kamu işletmesi de kurularak ekonomik kalkınmaya katkı sunulmuştur. Ekonomik hayatın gelişimi için nakliyata ayrıca önem verilen bu dönemde demiryolu ve karayolu yapımında ciddi bir gelişme görülmüştür. Demiryollarının bir kısmı doğrudan devlet sermayesiyle yapılırken bir kısmı ise yabancı demiryolu işletmelerinin millileştirilmesiyle kamu mülkiyetine geçmiştir. Netice olarak 1923 yılında ülke içerisinde 4138 km uzunluğa sahip demiryolu hattı 1938 yılında yaklaşık 8 bin km'ye ulaşmıştır (Avcı, 2014: 48, 56). Karayolu yapımında da aynı şekilde hızlı bir ilerleme görülmüştür. 1923 yılındaki 18.335 km'lik karayolu ağı, 1938 yılında 40.235 km'ye yükselerek söz konusu dönemde mevcut karayolu uzunluğunun iki katının üzerine çıkmıştır (Özdemir, 2006: 69).

Söz konusu döneme ilişkin para ve maliye politikalarını ve sonuçlarına ilişkin değerlendirmeleri ise 3 ana başlıkta özetlemek mümkündür.

Devlet Hazinesi ve Denk Bütçe

Denk bütçe, bütçenin sene başında hazırlanmasını ve gelir ile giderin eşit olmasını ifade etmektedir. Güçlü devlet hazinesi, devletin yeterli geliri elde edebilmesi ve borçlanmanın mümkün olduğunca az olmasına işaret etmektedir. Atatürk döneminde özel girişimin eksik oluşu nedeniyle devlet; bayındırlık, tarımsal yatırımlar, ağır sanayi, hafif sanayi, ticaret ve hizmetlerle ilgili yatırım harcamaları yapmış; ancak bütçenin sarsılmamasına da önem verilmiştir (Köksal, 2017). Nitekim tablo 1, bütçe denkliği ilkesine ne derecede uyulduğunun bir göstergesidir.

Tablo 1. Atatürk Dönemi Bütçe Ödenekleri ve Kesin Hesap Sonuçları

(Milyon TL)

Yıllar	Bütçe Ödenekleri			Kesin Hesaplar		
	Gelir	Gider	Gelir Farkı	Gelir	Gider	Gelir Farkı
*1920	51	63	-12			
*1921		79				
*1922		87				
*1923						
1924	129	140	-11	138	132	6
1925	191	184	7	171	202	-31
1926	190	190	0	180	172	8
1927	195	194	1	204	199	5
1928	207	207	0	222	201	21
1929	221	220	1	224	213	11
1930	223	223	0	217	210	7
1931	187	187	0	186	208	-22
1932	169	169	0	214	212	2
1933	170	170	0	174	174	0
1934	184	184	0	207	202	5
1935	195	195	0	201	201	0
1936	213	213	0	242	242	0
1937	231	231	0	263	263	0
1938	250	250	0	257	257	0

*Cumhuriyetin ilk düzenli bütçe kanununun, 1924 mali yılı için o yılın Şubat ayında çıkmış olması nedeniyle yazar tabloda 1923 öncesi yıllar için söz konusu yıllarda çıkarılan avans kanunları ve geçici bütçelerden çıkarılabilen tutarları kullanmıştır.

Kaynak: Aysan, 2000: 173.

Tablodan görüleceği üzere 1924-1938 döneminde yalnızca 1924 yılında giderler gelirlerden daha fazla öngörülmüştür. 1924 yılı ile gelirin giderlerden daha fazla öngörüldüğü 1925, 1927 ve 1929 yılları dışındaki tüm yıllarda ise gelir ve giderler aynı belirlenerek denk bütçe ilkesi benimsenmiştir. Gerçekleşmelere bakıldığında ise söz konusu dönemde yalnızca 1925 ve 1931 yıllarında bütçenin açık verdiği görülmektedir. Dolayısıyla bu dönemde denk bütçe ilkesine ve bütçe gelirlerinin giderlerine eşit ya da gelirlerin daha fazla gerçekleşmesine önem verildiği anlaşılmaktadır.

Söz konu dengenin önemi, son yıllardaki güncel veriler dikkate alındığında daha iyi anlaşılacaktır. Zira son yıllarda bütçe sürekli açık vermektedir. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu'na göre genel bütçe, özel bütçe ve düzenleyici ve denetleyici kurum bütçelerinden oluşan merkezi yönetim bütçesiyle birlikte mahalli idare ve sosyal güvenlik kurumu bütçelerinin de toplama dâhil edildiği genel yönetim bütçesi, geniş kapsayıcılığı itibarıyla bu konuda gösterge olarak dikkate alınabilir. Tablo 2 söz konusu bütçe dengesini göstermektedir.

Tablo 2. Genel Yönetim Bütçe Dengesi (Milyon TL)

Yıllar	Gelir	Gider	Bütçe Dengesi
2017	937.790	999.405	-61.615
2018	1.118.965	1.223.123	-104.158
2019	1.284.584	1.422.144	-137.560
2020	1.495.762	1.640.409	-144.647
2021	2.032.418	2.197.112	-164.695

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2022.

Tablo 1 ve tablo 2 karşılaştırıldığında; 1924-1938 dönemini kapsayan 15 yılda istisnai olarak yalnızca 2 yılda bütçe açık verirken son 5 yıllık dönemin tamamında bütçenin açık verdiği ve bu açıkların yüksek seviyelerde seyrettiği görülmektedir. Nitekim 2021 yılında 165 milyar TL olan bütçe açığı 2021 yılı bütçe gelirin yüzde 8'ine tekabül ederken 2020 yılındaki 145 milyar TL'lik bütçe açığı ise söz konusu yıl bütçe gelirin yüzde 10'unu oluşturmaktadır. 2019 yılında ise bütçe açığının gelir içindeki payı, yüzde 11 gibi oldukça yüksek bir seviyededir. Yüksek bütçe açıklarının günümüzde kronik bir sorun hâlini almış olduğunu gösteren bu durum, söz konusu dönem ile günümüzde bütçe disiplinine verilen önemi ve devletin mali performans farkını ortaya koymaktadır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında bir yandan savaş sonrası işgücü kaybı diğer yandan müteşebbis ve sermaye noksanlığı nedeniyle gelişmemiş sanayi ve ticaret sektörü nedeniyle potansiyel vergi gelirlerindeki kısıta rağmen devletin bütçe denkliliğini koruması, gelişmiş ekonomik hayata rağmen günümüzde karşılaşılan bütçe açıklarıyla mukayese edildiğinde, büyük bir başarı göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

Türk Lirasının Değeri ve Güçlü Bankacılık Sistemi

İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar uyarınca para ve sermaye piyasalarının geliştirilmesi yönünde çok güçlü ve etkili adımlar atılmış olup en önemlileri, Türkiye İş Bankası ve T.C. Merkez Bankası'nın kurulmasıdır. Etüt ve araştırma işlemlerinin uzun sürmesi sebebiyle T.C. Merkez Bankası ancak 1930 tarihli ve 1715 sayılı Kanun'la kurulup 1931 yılında faaliyete geçebilmiştir (Aysan, 2000: 77). Türkiye İş Bankası'nın kuruluşuyla tasarrufların artırılıp bu tasarrufların ekonomideki para talebine yönlendirilmesinin amaçlandığı, T.C. Merkez Bankasının kurulmasıyla da döviz işlemlerinin gerçekleştirilmesinin ve ülke parasının istikrarının sağlanmasının amaçlandığı değerlendirilebilir. Bunun yanı sıra TL'nin değerinin korunmasına ilişkin tedbirleri içeren 1930 tarihli ve 1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu çıkartılmıştır.

Atatürk döneminde uygulanmış olunan sağlam para politikasının arkasında Atatürk'ün para değerinin korunması hususundaki güçlü iradesi bulunmaktadır ki böylece kendi zamanındaki ekonomi politikasının en büyük başarılarından birisi Türk Lirasının iç ve dış değerini korumak olmuştur (Aysan, 2000: 50,61). Zira 1923-1938 döneminde para basma yoluna gidilmemiş ancak 1938 yılının ikinci yarısında Atatürk'ün hastalığı ağırlaşırken emisyonu başlatılmıştır (Aysan, 2000: 37).

Tablo 3'ten Türk Lirasının Dolar ve Sterlin karşısındaki değerleri gösterilmektedir. Tablodan görüleceği üzere 1931 yılından itibaren Türk Lirası söz konusu para birimleri karşısında değerlenmeye başlamıştır. Bu değer artışı, bir yandan 1930 yılında çıkarılan Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu ve 1931 yılında faaliyete geçen Merkez Bankasının diğer yandan ise bir sonraki alt başlıkta açıklanacak olan dış ticaret dengesinde yine aynı yıllara tekabül eden iyileşmelerin ne kadar etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 3. Türk Lirasının Dolar ve Sterlin Karşısındaki Değeri (1925-1938)

Yıllar	1 Doların TL Karşılığı	1 Sterlinin TL Karşılığı
1925	1,87	8,95
1926	1,93	9,35
1927	1,96	9,51
1928	1,97	9,57
1929	2,08	10,09
1930	2,12	10,32
1931	2,12	9,64
1932	2,11	7,41

1933	1,66	7,02
1934	1,26	6,25
1935	1,26	6,17
1936	1,26	6,25
1937	1,26	6,24
1938	1,26	6,16

Kaynak: Tezel, 2015: 203.

Bütçe dengesinde olduğu gibi TL'nin yabancı paralar karşısındaki değerinde de söz konusu dönemdeki iyileşmenin tersine, son yıllarda, kötüleşme gerçekleştiği tablo 4'te görülmektedir.

Tablo 4. Türk Lirasının Dolar ve Sterlin Karşısındaki Değeri (2017-2021)

Yıllar	1 Doların TL Karşılığı	1 Sterlinin TL Karşılığı
2017	3,78	5,11
2018	5,29	6,75
2019	5,95	7,84
2020	7,43	10,17
2021	13,35	18,06

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB), 2022.

Tablo 4'teki veriler incelendiğinde², 2017 yılından 2021 yılına kadar doların TL karşısındaki değerinin sürekli yükseldiği görülmektedir. Aynı şekilde TL, Sterlin karşısında da değer kaybetmiştir. Zira 2017-2021 döneminde, her yıl bir önceki yıla göre Sterlin TL karşısındaki değer kazanmıştır.

Atatürk dönemine göre döviz kurlarındaki bu olumsuz tablo, dış alım gücündeki kötüleşmeyi göstermektedir. Zira ithalatın ciddi bir kısmının dolarla yapılması, yıllar içerisinde dolar kurunda görülen artışlar neticesinde aynı birim malın daha pahalıya alındığının bir göstergesidir. Ayrıca enerji gibi yurtiçi üretim maliyeti içerisinde ağırlığı olan girdilerin ithal ediliyor olması, döviz kurundaki artışlar dolayısıyla girdi maliyetlerinin, bu da üretim maliyetlerinin artmasına yol açmaktadır. Böylece

² Yılın açıklanan son günü verileridir.

döviz kurlarındaki artış yalnızca dış alım gücünü değil, aynı zamanda enflasyonu da olumsuz etkilemektedir.

Dış Ekonomik İlişkilerde Denk Döviz Dengesi

Denk döviz dengesi, döviz gelir ve giderlerinin eşitlenmesini dolayısıyla temel olarak ihracatın ithalatı karşılama anlamına gelmektedir. Tablo 5'ten görüleceği üzere söz konusu dönem için 1929 yılında rekor seviyesinde dış ticaret açığı verilmiştir. Bu açığı açıklayan 2 temel sebep bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Lozan Anlaşması'nın öngördüğü yasağın bitiyor olması dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin 1929 yılının başından itibaren gümrük tarifelerini yeniden düzenleme hakkına kavuşuyor olması nedeniyle Hükümetin gümrük tarifelerini yükselteceğini anlayan ithalatçıların her türlü imkânı kullanarak ithalatı artırmalarıdır (Tokgöz, 2007: 52). İkinci sebep ise bütün dünyayı etkileyen 1929 Dünya Ekonomik Buhranının, büyük çapta tarım ürünleri piyasalarındaki fiyatların hızla düşmesine neden olması ve geleneksel tarım ürünleri ihracatçısı olan Türkiye'nin ihracat gelirlerinin aşırı derecede düşmesidir (Tokgöz, 2007: 53).

Tablodan görüldüğü gibi 1929 yılından sonra 1938 yılı hariç olmak üzere hiç dış ticaret açığı verilmemiştir. Bunun temel nedeni, yukarıdaki açıklamalarda da belirtildiği üzere Lozan Anlaşması'nın gümrük vergilerine ilişkin hükmünün 1929 yılında sonra ermesi ve böylece Türkiye'nin bağımsız gümrük politikası uygulayabilmesidir. Korumacı gümrük tarifeleriyle ihracatın ithalatı karşılama oranı yükselmiş ve dış ticaret fazlaları verilebilmiştir.

Tablo 5. 1923-1938 Dönemi İhracat ve İthalat Göstergeleri

Yıllar	İhracat (Milyon TL)	İthalat (Milyon TL)	Açık (-) / Fazla	İhracatın İthalata Oranı (%)
1923	85	145	-60	59
1924	159	194	-35	80
1925	192	242	-49	80
1926	186	235	-48	80
1927	158	211	-53	74
1928	174	224	-50	78
1929	155	256	-101	60
1930	152	148	4	103

1931	127	127	0	100
1932	101	86	15	117
1933	96	75	21	128
1934	92	87	5	106
1935	96	89	7	108
1936	118	93	25	127
1937	138	114	38	120
1938	145	150	-5	97

Kaynak: Aysan, 2000: 176.

Tablo 6'da ise son yıllara ilişkin güncel dış ticaret dengeleri paylaşılmaktadır.

Tablo 6. 2017-2021 Dönemi İhracat ve İthalat Göstergeleri

Yıllar	İhracat (Milyon TL)	İthalat (Milyon TL)	Açık (-) / Fazla	İhracatın İthalata Oranı (%)
2017	601.271	870.797	-269.525	69
2018	859.292	1.089.848	-230.556	79
2019	1.028.025	1.194.476	-166.451	86
2020	1.198.816	1.545.366	-346.550	78
2021	2.022.942	2.437.731	-414.789	83

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2022 ve yazar tarafından yapılan hesaplamalardır.

Tablo 6'dan görüleceği üzere 2017-2021 döneminde dış ticaret dengesi sürekli açık vermiştir. Kaldı ki 2017 yılı öncesinde de uzun yıllardır dış ticaret dengesi açık vermiştir. Dış ticaret dengesindeki açıkların büyüklüğü, ihracat tutarlarının ithalat tutarlarına oranından anlaşılabilir. Bu dönemde söz konusu oran, yüzde 69 ile yüzde 86 oranları arasında seyretmiştir. Atatürk döneminde ise özellikle Lozan Anlaşmasının gümrük vergisi politikalarını kısıtlayan hükmünün 1929 yılında sona ermesiyle 1930 yılından itibaren dış ticaret fazlası verilmiştir. Bu dönemde öyle fazlalar verilmiştir ki tablo 5'ten görüleceği üzere bazı yıllar ihracat tutarlarının ithalat tutarlarına oranı yüzde 120'leri geçmiştir. Bu

veriler de Atatürk döneminde gümrük politikasının serbestçe uygulanmış olduğu periyotta (1930-1938), ihracatın ithalatı fazlasıyla karşılayarak ihracat fazlaları verildiğini; buna karşın son yıllara ilişkin güncel veriler dikkate alındığında ihracatın ithalatı karşılamadaki en yüksek oranının ancak yüzde 86 olduğu ve dolayısıyla ihracatın ithalat karşısında sürekli açık verdiği anlaşılmaktadır.

Tüm bu veriler, misak-ı iktisadi esaslarının dış ticaret politikasındaki başarısının temel bir göstergesi niteliğindedir. Döviz kurunun değerinin temel olarak arz ve talebe göre belirlenmiş olduğu dikkate alındığında, Atatürk döneminde sağlanan ihracat fazlaları, döviz kurlarının dengede kalmasını hatta düşmesini sağlamıştır. Aksine günümüzde görülen ihracat açıkları ise döviz kurlarının sürekli artmasında temel bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla ithalat/ihracat tutarları ile döviz kurları birbiriyle ilişkili olup Atatürk döneminde söz konusu denge başarılı bir şekilde yönetilerek ülkenin bir yandan dış ticaret dengesi iyileştirilmiş diğer yandan ise TL'ye değer kazandırılarak dış alım gücü artırılmıştır.

Sonuç

İzmir İktisat Kongresi tam bir belirsizlik döneminde düzenlenmiştir. Zira Kongre, ülkede savaşların sona ermesinin üzerinden henüz kısa bir sürenin geçtiği, hatta Lozan görüşmelerine bile ara verildiği bir dönemde toplanmıştır. Ülkenin geleceğine ilişkin ciddi belirsizliklerin olduğu süreçte Kongre'nin düzenlenmesi bile ülkenin gerek siyasi gerekse iktisadi bağımsızlığına verilen önemi ortaya koymaktadır. Nitekim Kongre'de ülkenin çeşitli iktisadi sorunlarını dile getirmek ve çözüm noktasında neler yapılması gerektiğine ilişkin hususlar belirtilirken hem siyasi hem ekonomik bağımsızlık üzerine önemli vurgular yapılmıştır.

Kongrede; ayrıntılı bir şekilde çiftçi, esnaf, tüccar ve işçi gruplarına ilişkin esaslar belirlenirken ayrı bir kısım olarak daha kapsayıcı, genel bir çerçeve çizen hükümler içeren misak-ı iktisadi esasları da kabul edilmiştir. Nitekim siyasi ve ekonomik bağımsızlığa ilişkin düşünceler bu esaslarda somutlaşmıştır.

Özellikle Atatürk döneminde kendisini fazlaca hissettiren bu esaslar dâhilinde yapılan düzenlemeler 1923-1938 döneminde kamu maliyesi ve ülkenin genel ekonomik gelişiminde başrol oynamıştır. Öncelikle devletin mali yapısının güçlendirilmesi için bütçe denkliliği sağlanmıştır. Yapılan kanuni düzenleme ve Merkez Bankasının kurulması gibi alınan tedbirler sonrası Türk Lirası değer kazanmıştır. Özellikle Ziraat Bankası'nın anonim şirket şeklinde yeniden yapılandırılmasının yanı sıra İş Bankası'nın kurulmasıyla tasarruflar artırılmış, böylece çiftçi ve tüccara daha fazla kaynak sağlanmıştır. Lozan Barış Anlaşması'nın gümrük vergilerine ilişkin hükmünün sona ermesiyle uygulanabilen gümrük politikalarıyla daha önce açık veren dış ticaret dengesi fazla vermeye başlamıştır.

Bu göstergelerin günümüzdeki aynı konulara ilişkin verilerle karşılaştırılması ise söz konusu dönemde ne derece önemli bir başarı elde edildiğini ayrıca ortaya koymuştur. Zira 2017-2021 döneminin tüm yıllarında, Atatürk döneminin aksine bütçe açığı verilmiş, Dolar ve Sterlin karşısında TL değer kaybetmiş ve dış ticaret dengesi açık vermiştir. Gümrük politikası belirlemedeki serbesti sonrası Atatürk döneminde, ihracat açığı vermek bir yana ihracat/ithalat oranının bazı yıllarda yüzde 120'ler seviyesini dahi geçmesi, bu dönemdeki dış ticarete sağlanan başarının en dikkat çekici göstergelerinden biridir. Pozitif dış ticaret dengesinin yanı sıra bütçe denkliliğinin sağlanması ve TL'nin değer kazanması gibi mali göstergeler de Atatürk döneminde devletin yalnızca bir alanda değil, genel

anlamda ekonomik ve mali performansı hedeflediğini ve büyük ölçüde başarıya ulaştığını ortaya koymaktadır.

Tüm bu mali veriler ışığında tespit edilen ekonomik başarılar dışında, demiryolu ve karayolu gibi ülke ticaretinin temel taşlarının döşenmesi gibi gelişmeler, misak-ı iktisadi esasları doğrultusunda gerçekleştirilen diğer başarılı uygulamalar olmuştur. Zira ülke sınırları içerisinde 1923-1938 döneminde demiryolu hattı 4.138 km'den yaklaşık 8 bin km'ye, karayolu ağı ise 18.335 km'den 40.235 km'ye ulaşmıştır. Böylece ülke ekonomisi için önem arz eden nakliye hizmetinde büyük bir ilerleme kaydedilmiştir.

Elde edilen bu başarılı sonuçlar daha da fazla olabilirdi. Ancak ülkenin içinde bulunduğu koşullar başarının sınırlı kalmasına neden olmuştur. Bunlar temelde; savaşlar sonrası nüfusun azalmış olması, yetersiz sermaye, yok denebilecek bir sanayi ve tarım dışındaki ticari faaliyetin düşüklüğüdür. Bunların doğal bir sonucu olan zayıf ekonomik yapı nedeniyle de vergi gelirleri düşük ve dolayısıyla devletin mali kaynakları zayıf kalmıştır. Ayrıca bu süreçte; yeni bir siyasi rejimin yerleştirilmesi ve devletin kurulması, reformların yapılması, milli savunma, eğitim ve sağlık gibi temel kamu hizmetlerinin görülmesi için yapılan büyük harcamalar, devletin sınırlı kaynakları içerisinde iktisadi amaçlarla harcaabileceği kaynakları daha da daraltmıştır.

Ancak bunlara rağmen bu dönemde ekonomik büyüme ortalama yüzde 8 gerçekleşmiş, kişi başı gelir neredeyse iki katına çıkmış, pek çok eğitim ve öğretim kurumu açılmış ve öğrenci sayılarında ciddi artışlar gerçekleşmiştir. Dolayısıyla ülkenin bulunduğu koşullara göre hem ekonomik hem sosyal alanda ciddi gelişmeler görülmüştür.

Sonuç olarak İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar, özellikle misak-ı iktisadi anlayışı çerçevesinde, içinde bulunulan tüm olumsuz koşullara rağmen olabildiğince uygulamaya geçirilmeye çalışılmış ve öylesine zor bir dönem için hem ülke ekonomisi hem kamu maliyesi hem de sosyal gelişmişlik düzeylerinde ciddi gelişmeler kaydedilmiştir.

Çıkar Çatışması Beyanı

“Misak-ı İktisadi ve Sonuçlarına İlişkin Ekonomik ve Mali Göstergeler” başlıklı makaleyle ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.

Kaynakça

- Afetinan, A. (1989). *İzmir İktisat Kongresi: 17 şubat-4 mart 1923*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ahmad, F. (2012). *Modern Türkiye'nin oluşumu*. (Çev. Yavuz Alogan). Kaynak Yayınları.
- Akın, F. & Bayraktar, S. (2011). Erken cumhuriyetin iktisadi kurumlarından biri: Âli İktisat Meclisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29, 115-121.
- Aktan, R. (1972). *Türkiye iktisadı*. Cilt 1. Sevinç Matbaası.
- Atağenç, İ.Ö. (2017). İzmir İktisat Kongresi'nin Türk dış politikasının inşasındaki rolü. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(5), 91-101.

- Atatürk Araştırma Merkezi (2006). *Atatürk'ün söylev ve demeçleri I-III*. Divan Yayıncılık.
- Avcı, M. (2014). Atatürk dönemi demiryolu politikası. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 54, 39-58.
- Aysan, M. A. (2000). *Atatürk'ün ekonomik görüşleri*. Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Cillov, H. (1972). *Türkiye ekonomisi*. Sermet Matbaası.
- Gür, E. (2006). *Lozan Konferansı'nın Türk basınına yansımaları*. (Tez No. 189637) [Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı].
- Güven Toker, N. (2019). Cumhuriyetin ilk yıllarında toplumla bütünleşme projesi olarak Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti. *History Studies*, 11(2), 655-679.
- Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2022, 29 Aralık). *Genel yönetim bütçe istatistikleri*. <https://muhasebat.hmb.gov.tr/genel-yonetim-butce-istatistikleri>
- Hiç, M. (1980). *Türkiye ekonomisinin analizi*. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını.
- Kayran, M. & Saygın S. (2019). İzmir İktisat Kongresi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi*, 2(5), 27-70.
- Kepenek, Y. (1984). *Türkiye ekonomisi*. Savaş Yayınları.
- Köksal, B. N. (2022, 27 Aralık). *Misak-ı İktisat*. <https://www.cnnturk.com/yazarlar/guncel/beste-naz-koksal/misak-i-iktisat>
- Ökçün, A. G. (1997). *Türkiye İktisat Kongresi 1923-İzmir (Haberler-belgeler-yorumlar)*. Sermaye Piyasası Kurulu Yayını.
- Özdemir, N. (2006). *Cumhuriyet dönemi karayolu politikası (1923-1960)*. (Tez No. 191265) [Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı].
- Serin, V. (1987). *Para politikası (Tarihi-teorik gelişmeler ve Türkiye uygulaması)*. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayın No:4. Fatih Yayınevi Matbaası.
- TBMM (1923). *Zabıt ceridesi*. 187. Birleşim. Devre 1. Cilt 27.
- Tezel, Y. S. (2015). *Cumhuriyet döneminin iktisat tarihi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tokgöz, E. (2007). *Türkiye'nin iktisadi gelişme tarihi (1914-2007)*. İmaj Yayınevi.
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası. (2022, 29 Aralık). *Gösterge niteliğindeki Merkez Bankası kurları*. https://www.tcmb.gov.tr/kurlar/kurlar_tr.html
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2022, 29 Aralık). *ABD doları, avro ve TL/YTL cinsinden dış ticaret*. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=dis-ticaret-104&dil=1>
- Yaktı, Ö. & Ünlü Soylu, P. (2011). İktisadi kalkınma yolunda öncü bir danışma organı: Âli İktisat Meclisi. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 47, 677-700.

Yaşa, M. (1980). *Cumhuriyet dönemi Türkiye ekonomisi 1923-1978*. Akbank Kültür Yayını. APA Ofset Basımevi.

Yazman, M. Ö. (1973). *Türkiye'nin ekonomik gelişmesi*. Tisa Matbaacılık Sanayii.

Extended Abstract

The main purpose of the study is to evaluate the economic and financial developments achieved as a result of the principles of economic pact. The principles of economic pact, are the decisions taken in a very difficult economic and social period of the country after the War of Independence. Therefore, in the study, first of all, the situation of the country in the period when these decisions were made to ensure the development of the country and economic independence was briefly summarized.

Since the principles of economic pact were taken into consideration at the İzmir Economy Congress, the meeting of this Congress, other decisions made in this Congress and important statements in some speeches were briefly conveyed. Thus, it is aimed to better understand the scope of development that is desired to be achieved with the said principles and the seriousness of the will on economic independence. Because in addition to the negative economic conditions, the fact that the Congress was held in the period when the Lausanne Peace Talks were suspended allows it to be evaluated as a product of the efforts made for the development of the country during the uncertainty period. Thus, the Congress convened to express various economic problems in connection with the negative economic conditions of the country and to discuss the solutions.

After these explanations regarding the Congress, the decisions made as the principles of economic pact are listed in a comprehensive manner. These principles which have a very wide scope, consist of 12 items. Of these items it has been understood that national unity and productivity are aimed with phrases such as national independence, national will and national production, stance is displayed against waste, work is encouraged and the protection of country resources such as forests and mines is emphasized. The importance of moral, national and religious values was expressed and their protection was aimed; also it is aimed to increase the population against the decreasing population and to protect personal health and life. The importance of science and art was also emphasized in these principles. It is among the other important issues which have been decided that we will be friends with the nations respecting our national existence and that we will not be hostile to foreign capital, except those that are contrary to our legislation and our interests. Finally, among these decisions, it is aimed that these principles will shed light not only on the period in which they were decided, but also on future periods and play a fundamental role in resolutely organizing social and economic life in this direction by including the issues of acting in national solidarity and raising new generations according to economic convention.

Following the determination of the principles, the important activities carried out to ensure economic and social development in the process until 1938 were listed in accordance with these principles. The reason why 1938 was taken as the last date in the developments is that it is the date of Atatürk's death. Because putting these principles into practice required a strong will and this was most strongly brought to life under the leadership of Atatürk.

The economic and financial development provided by the mentioned principles has been tried to be analyzed with different indicators on this subject. For this, the developments in monetary, foreign trade and budget balances in the period of 1923-1938 were taken into account. From the indicators, it was determined that there was a substantial improvement in all three areas. The value of TL has increased against the US Dolar and Sterling. Foreign trade, which had a deficit, started to give a surplus. Adhering to the balanced budget principle, there was no deviation from the budget balance. The importance of the positive developments in these indicators has also been demonstrated, especially by comparing them with the data of the last 5 years of the current period. In addition, the economic growth and increases in per capita income in the mentioned period were other indicators

regarding the effect of these principles on general economic welfare. Thus, in the study, attention was drawn to the magnitude of the economic and financial success achieved with the principles of economic pact. In addition to the improvements in economic and financial indicators, it was emphasized that a comprehensive development move was carried out in the said period by including different social developments such as the significant increase in the number of educational institutions and students in accordance with the principles of economic pact.